

Şadət CƏFƏROV,

iqtişadiyyat elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan və Rusiya Yazıçılar və
Jurnalistlər Birliklərinin üzvü,
Beynəlxalq Yazıqlar Birliyinin üzvü

Azərbaycanın görkəmli ictimai-siyasi xadimi, böyük sənətkarı Sabir Rüstəm xanlı təkcə Azərbaycanda yox, eləcə də, dünyanın bütün siyasi tribunallarından istifadə edərək xalqımızın tarixini, onun etnik kökünün formalaşmasında xüsusi rolunu etnosların bir-birinə münasibətini təbliğ etməyə çalışmışdır. Sabir Rüstəm xanlığının bütün çıxış və yazılarında türklərin əhatəsində olan xalqlara doğma, tolerant münasibəti çox böyük səmimiyyətlə təbliğ olunur, göstərilir.

Dəfələrlə qeyd etdiyimiz kimi S.Rüstəm xanlı istedadlı şəxsiyyətdir. İstər alim kimi, istərsə də bədi söz ustası kimi fikirlərini əsaslandırır bilir. Ən başlıcası, onun bütün yazılarında tarix faktlarla, doğruluqla şərh olunur. Niyətləri qaralığa bürünmüş olan siyasətçilərdən fərqli olaraq qətiyyətlə qərəzkarlığa yol vermir. Onun "Milli taleyimiz və biz" kitabında da Azərbaycan xalqına, bizim türk kimliyimizə qarşı duran qərəzkar münasibətlərdən çəkinməyən məxluqlara məhz tarixə əsaslanaraq sərrast cavablar verir. S.Rüstəm xanlığının yazdığı məktublardan hamısında sanki müasir dövrdə Azərbaycan tarixini hansı prinsiplərlə öyrənmək və yazmaq olar - məsələsi qoyulur. Beləliklə, biz S.Rüstəm xanlığının məktubları əsasında tariximizin düzgün yazılmasını yollarını, üsullarını da görürük.

Tarix boyu Azərbaycanın vahidliyinə mane olmaq üçün dünyanın müxtəlif güc mərkəzləri ətraf qonşularımızı səfərbər ediblər; yalnız bu məqsədlə səfərbər ediblər ki, Azərbaycanda milli birliyin yaranmasına hər cür əngəl törətsinlər. Bu yolda, əlbəttə, ermənilər və fars şovinistləri daha fəal olublar. Hətta 1918-ci ildə Şərqdə ilk demokratik respublika kimi müstəqil Azərbaycan dövləti elan olunanda İranda bütün siyasi dairələri dövlətimizin Azərbaycan adına qarşı çıxmışdılar. Hər vaxt çalışmışdılar ki, Azərbaycanın şimali ilə cənubi arasındakı siyasi-iqtisadi əlaqələri qırınsınlar. Mənəvi əlaqələrin ayrılığına nail olsunlar, arada uçurum yarasınlar.

Kimşəyə sifr deyil ki, Qafqaz özünəməxsus bir ölkədir. Burada çoxlu etnoslar, müxtəlifdillil xalqlar məskunlaşmışdır. Amma Azərbaycan türkləri həmişə say cəhətdən də, siyasi baxımdan da üstün mövqedə olduqlarına baxmayaraq, digər etnoslarla sıx, mədəni, mənəvi əlaqələri qoruyub saxlamış, dinc qardaşlıq münasibəti ilə tolerant bir mühit yaratmışlar.

Hətta Azərbaycanda müstəqil dövlət qurulan ərəfədə Azərbaycanın gör-

TÜRK ADIMIZIN QÜRURU

Sabir Rüstəm xanlığının milli kimliyimiz uğrunda mübarizəsi

kəmli siyasi xadimləri ümumi Qafqaz evi də yaratmağa cəhdlər göstərmişlər. Bunun da bir çox səbəbləri vardı. Əlbəttə, qonşu xalqlardan təcrid olunaraq yaşamaq mümkün deyil. Əgər hər kəs öz ölkəsinin inkişafını istəyirsə, bunun üçün qonşu xalqlarla, qonşu ölkələrlə hər cür mədəni-mənəvi əlaqələrin genişlənməsinə çalışmalıdırlar.

Görkəmli siyasi xadimlər tarixi dəyərlərə söykənərək xalqların dinc, yanaşı yaşamasını həyatın əsası kimi yaşadıqları dövrün ictimai mühitində təbliğ etməyə çalışıblar.

XX əsrin son on ilyində Sovet imperiyasının çöküşü göstərdi ki, imperiya xalqları bir-birinə qardaş elan etsə də, onları doğmalarda bilməyib.

Beləliklə, biz yeni əsrə Sovet imperiyasından miras qalmış faciələrlə gəldik. Amma hər tərəfdən təhdidlərə və təzyiqlərə baxmayaraq, Azərbaycan xalqı müvazinetini itirmədi. Ulu öndərin sayəsində türk xalqlarının mənəvi birliyi reallığa gətirildi. Xüsusilə Türkiyə ilə münasibətlərimiz yeni müstəvidə, yeni xarakter aldı.

S.Rüstəm xanlı doğru olaraq azər sözü ilə türk sözünün nə qədər bir-birinə yaxın və eyni mahiyyət daşıdığını görkəmli alim Firudin Ağasıoğlunun dediklərinə əsaslanaraq diqqətə çəkir: *"Qafqaz türkləri Azərbaycan adını öz vətənlərinin adı kimi çoxdan bilirdilər. Azərbaycan adına toxunmayalım! Çünki "azər" sözü də "türk" sözü qədər doğmadır və ən qədim türk-turan xalqlarından birinin adıdır. Bu qədim adın Atropatena-Matropatena ya heç bir aidiyyəti yoxdur və mən hələ 33 il öncə tarixçilərimizin diqqətini bu məsələyə cəlb etmişdim. Sonralar dəyərli alimimiz Firudin Ağasıoğlu da bu haqda "Azər xalqı" adlı sanballı kitab yazmışdı. İranda kiçik bir etnosu azəri deyiblər deyə biz öz gözəl azər sözümdən imtina etməli deyilik, Biz türkü, konkretləşdirmək gərəkəndə Azərbaycan türkü və ya türkazərək!.. Azərbaycanı "İrani - bozorgan" tərkib hissəsi saymaq, Aravın quzeyindəki torpaqları Azərbaycan yox, Alban-Aran bölgəsi hesab etmək köhnə "siyasətdir". İstəyir Alban, istəyir Aran deyil-sin, bu torpaqlar neçə min ildir türk torpaqlarıdır, hətta ballı dönəmlərdə Abşeron-Dərbənd arası yerlərə Türküs-tan deyildiyini də bilirik. İranda da türklərin hansı coğrafiyada yaşadığı hər kəsə bəllidir. Unutmaq olmaz ki, Azərbaycan deyəndə həm də Turan düşünülür. Firdovsi min il öncə İranda və Turanda danışdı. Biz Turanlıyıq, Alp Ər Tonqanın nəsliyik. Az ərlər, türklər Şərq tarixinin elə qədim qatlarından gəlirlər ki, onda hələ bu bölgədə fars-təzik tanyan yox idi". S.Rüstəm xanlı artıq qeyd etdiyimiz kimi təkcə fikirlərinin siyasi müstəvidə yox, həm də tarix müstəvisində şərh etməyi bacarır. İran şovinistlərinin mövqeyindən fərqli olaraq o, ayrıncılıq siyasəti yeritmir. Bütün tarixi məkan adlarının fonunda türklərin kimliyinə, tarixi köklərinə xüsusi fikir verir. O, çox böyük qürurla qeyd edir ki, türklər yerdən çıxmayıb, göydən yağmayıb, onlar məhz yaşadığı arealın tarixi*

sakinləridir.

S.Rüstəm xanlı "az" sözünün də yayılma arealına münasibət bildirəndə yenə tarixə əsaslanır. Hətta yeri gəldikcə o, böyük İslam ensiklopediyasından aldığı məlumatları da bədxahların gözüne dürtür.

Məlumdur ki, İslam ensiklopediyasında Azərbaycanın sərhədləri də göstərilir. Bu sərhədlər daxilində Azərbaycanın mövcudluğu zamanında hələ heylər özlərinə əbədi bir məkan seçə bilməmişdilər. Bu gün hayların ərazi iddiaları ilə Azərbaycana qarşı dünyanın sağlam olmayan qüvvələrini birləşdirmək cəhdləri onların işğalçılıq niyyətlərindən başqa bir şey deyil. Məlumdur ki, hayların bu istəklərinə farslar və fransızlar çox ciddi-cəhdlə kömək etməyə çalışırlar.

S.Rüstəm xanlı tarixi ərazilərimizi özünün publisistik düşüncəsi ilə tarixə güvənərək sərrast fikirlərində ifadə olunan sözləri ilə sanki xəritə yaradır. Biz onun düşüncələrini oxuduqca tarixi məkanımızın özəməti və genişliyi ilə fəxr edirik, qürur duyuruq. S.Rüstəm xanlı yeri gəldikcə tarixin ayrı-ayrı mənbələrində öz əksini tapmış məşhur fikirləri, deyimləri də yada salır. Müaviyyənin "Azərbaycan harasıdır" sualına verilən cavabı xatırlamaq kifa-yət edər ki, Azərbaycanı tanımaq istəməyənlər bu məkanda türklərin kim olduqlarını bir daha anlasınlar. Sabir Rüstəm xanlığının düşüncələri mən deyirdim ki, elə olduğu kimi dərslik-lərə salınmalıdır. Bu qədim söz, Azərbaycan tarixini bu düşüncələrdə ifadə olunan gücdə necə yeni nəslə mənəm-sətmək olar: "Az" sözünün yayılma arealına baxmaq yetərlidir. Mən öz kitablarımı və araşdırmaqlarımı bir kənara qoyub, İslam alimləri üçün mötəbər mənbələrdən biri olan İslam ensiklopediyasına göz yetirirəm. 1979-cu ildə nəşr edilmiş İslam Ensiklope-diyasında yazılır ki, Azərbaycanın cənub hüdudu Sisər bölgəsi daxil olmaqla Qızılzən çayı, Şimal hüdudu isə Dərbənddir. Bütün Aran Azərbaycan daxil olub, Bərdə şəhəri "Yuxarı Azərbaycan" adlandırılmışdır... "Ərəblər də Azərbaycanı ilə Ərməniyyə, Şirvan və Aran idarəçiliyini birləşdirib bu ölkənin heyyati-tümumiyyəsinə, Azərbaycanı yaxud Ermanistan adını vermişdilər. Bu zamanlarda Azərbaycan cənubunda Həmədan məntəqəsindən başlayıb şimalda Dərbəndə qədər uzanan böyük bir ölkə olmuşdur. İstəhri isə Erməniyyə ilə Aran və Azərbaycanın toptu xəritəsini vücda gətirərək buna "Azərbaycan xəritəsi" demişdir. Bu zat Xəzər dənizi xəritəsini çəkərkən də Dərbəndə qədər uzanan bütün sahəni Azərbaycan olaraq göstərmişdir. İlhanlılardan sonra Azərbaycanın tamamilə türkləşməsi və hər yerdə eyni ləhcədə danışması səbəbindən Aran və Şirvan tərəfdəki türklər Azərbaycan türkləri, yaxud Azəri türkləri deyilməyə başlamışdır. Evliyyə Çələbi Qarabağa "kiçik Azərbaycan" dedi ki, rus tarixçisi P.Budkov Şəki, Gəncə, Şuşa, Şamaxı, Bakı, Quba xanlıqlarını Azərbaycan xanlıqları adlandırmışdır... Türklər görünürlü miladdan öncə yedinci əsrdə sakların səfəri əsasında

buraya gəlib hakim zümrəni təşkil etmişdilər... Müaviyyənin "Azərbaycan harasıdır?" sualına Übeyd b. Səriyyə ismində biri "Bu, əskidən türklərə aid bir məmləkət idi" cavabını vermişdi...". Bunlar İslam Ensiklopediyasının fikridir. Buna bənzər yüzlərlə misal çəkmək olar. İndi neyləməliyik? Qədim mənbələrdə və İslam Ensiklopediyasında inanaq, yoxsa XXI əsrdə Azərbaycan adını unudur-mağa çalışan kəsrəvilərin, mahmudilərin, İnaşatulla Rzaların davamçılarına, yalançı islamçılara? Tarixə yanaşmadan danışarkən böyük filosoflardan birinin sözünü xatırlayırıq: "bəşəriyyət öz keçmişindən gülə-gülə ayrılır".

Gülə-gülə! Gülmək olar, ancaq nifrət etmək olmaz! Bütün orta əsrlər türklüyünü, bütün qəhrəmanlarımızı və ya indiyədək qəhrəman kimi tanıqlarımızı bu şəkildə əsaqlamaq, gözəndə salmaq, bütün heykəlləri uçurmaq olmaz. Çünki uçurulan heykəllərin yerinə bütülər qoyulacaq və biz yenidən ibtidai səviyyəyə qayıdacağıq". S.Rüstəm xanlı təbiət etibarını ilə vicdanlı yanaşma ustasıdır. O, qətiyyətlə tarixə yamaq vurmdu. Bildiklərini tarixi faktlara əsaslanaraq deyir. Ən başlıcası, hər kəsin mənəfeyini və yerini qorumağı bacarır. Amma G.Əncəlp kimi tarixə qərəzkarlıqla yanaşaraq milli kimliyimizin tapdan-masına şərait yaradır. Əlbəttə, tarixdə də ayrı-ayrı şəxsiyyətlərin və xalqların ədalətli, ədalətsiz, doğru, yaxud səhv addımları da ola bilər. Amma Sabir təkidlə tələb edir ki, tarixə humanist yanaşma prinsipi heç vaxt unudulmamalıdır.

S.Rüstəm xanlı birmənalı şəkildə qeyd edir ki, əgər biz inkişaf etmək istəyiriksə, öz keçmişimizdən gülə-gülə ayrılmalıyıq. Bu yol bizi heqiqətə daha çox yaxınlaşdırır. Bir söz, onun düşüncələrində xalqın keçmişinə sonsuz sevgi, vətənə məhəbbət hissi daha qabarıq duyulur: "Mən keçmişimə gülə bilərəm, lakin ona nifrət edə bilmərəm. Çünki o keçmiş atalarımızın keçmişidir. Çünki nifrətlə heç nəyi dəyişmək olmaz. Çünki bu ulusun hər şeydən çox sevgiyə ehtiyacı var! Kaş son ikyiz ildə bu xalqı söydüyümüz və döydüyümüz qədər də ona ürəyimiz yanaydı və onu təmənnəsiz sevgi biləydik". S.Rüstəm xanlı sözün həqiqi mənasında xalqına, torpağına, dilinə sonsuz sevgi bəsləyən ziyalı kimi çox böyük qayğıkeşliklə hər hansı bir səhv addımın necə bəlalər gətirə biləcəyini də unutmur. O hər vaxt çalışır ki, insanlar baş verən hadisələrdən düzgün nəticə çıxarsınlar. Ən azı son dövrün faciəli hadisələri gələcək tariximizdə bir daha təkrar olunmasın.

S.Rüstəm xanlı bu qeydləri yazanda Azərbaycan torpaqlarının 23 faizi işğal altında idi. Amma S.Rüstəm xanlığının qeydlərini oxuduqca biz onun gələcəyə nə qədər nikbin yanaşmadığının şahidi olururuq. O bütün varlığı ilə inanırdı ki, Azərbaycan xalqı tezliklə özünün mənəvi, iqtisadi, hərbi gücünü səfərbər etməklə öz torpaqlarını işğaldan bir dəfəlik azad edəcək.

TÜRK ADIMIZIN QÜRURU

Əvvəli 10-cu səhifədə

Sabir Rüstəmxanlının

milli kimliyimiz uğrunda mübarizəsi

Bütün hallarda Sabir Rüstəmxanlı böyük təəssübkeşliklə, həm də acıyaraq qeyd edir ki, Azərbaycan ərazisində yaşayan hər bir etnosun öz adı ilə çağırılmaq haqqı qorunduğu halda, Azərbaycan türklərinin "mən türkəm" demək imkanları sanki məhdudlaşdırılır.

Sabir Rüstəmxanlı xalqına üroyənən sənətkardır. Hətta Azərbaycanda əhalinin artım sürətinin aşağı düşməsi də onun narahatıdır. Bu yerdə Türkiyənin prezidenti R.T.Ərdoganın Bakıda olarkən əhalinin artımı ilə bağlı narahatlığını ifadə etməsini də yada salmaq olar. O, açıq-aşkar bildirdi ki, hər ailədə üç uşağın olması da azdır. Azərbaycanın əhalisi böyük sürətlə artmalıdır. Əlbəttə, bunun üçün yeni doğulan uşaqlara xüsusi qayğı göstərilməlidir. Onlar dövlətin hər cür qayğısı ilə əhatə olunmalıdır. S.Rüstəmxanlı yazısında bu məqamlara xüsusi fikir verir: "Dəfələrlə yazdığım və dediyim bir məsələ də var: Bu, ötən əsrin otuzuncu illərindən etibarən ölkənin əsas əhalisini təşkil edən türk kimliyinin dəyişdirilməsindən başlamışdır. Azərbaycanda hər etnosun adı var, türkdən başqa, statistikaya görə bizdə cəmi qırx min türk yaşayır. Axıska türkləri. Onda bas on milyona yaxın əhalinin böyük əksəriyyəti, yəni səkkiz milyondan artıq olan bizlər kimik? Aramız o tayındakı 35 milyona öz türk adını unudara bilməmişlər! Bir millətin iki adı, iki atası ola bilməz! Biz azərbaycançılıqı alqışlayırıq! Bu vahid yurd sevgisiylə birləşmədir, vətəncilikdir! Amma vətənlə birgə, ulusu da dərk etmək lazımdır! Axı azərbaycanlı ifadəsinin 150-200 ildən artıq yaşı yoxdur. Biz məgər belə cavan xalqıq? Bu ad dəyişmələrinə görə düşmənlərimiz haqqımızda yüz cür təhqiramiz yazılar yazırlar. Sanki biz olmamışıq, yeni meydana çıxmış, tarixsiz və hələ də kimliyini bilməyən bir toplumuq! Buna görəmi türklüyümüz unudurulur, soyadlarımızın milliləşdirilməsi imkan verilmir? Bu etnik təxribatın bir tərəfidir. Bununla yanaşı, son illərdə ailə planlaşması adı altında Azərbaycan üçün ənənəvi olan çoxuşaqlılığa qarşı bir cəbhə açılıb. Hətta sovet dövlətində anıqlı müavinətlər bundan daha artıq və davamlı idi. Rusiyada, Ukraynada, Avropa ölkəsində ailələrdə çoxuşaqlılıq təşviq etmək üçün xeyli güzəştlər var. Bizdə isə qəsdən elə bir şərait yaradılıb ki, əhalinin əvvəlki artımı, olmasın. Üstəlik bir tikə çörək dalınca gedənlərimiz geri qayıdanda Azərbaycan vətəndaşlığına bərpa oluna bilmirlər..." Məlumdur ki, indi keçmiş Sovet məkənanı daxil olan slavyan xalqları da əhalinin artımı ilə bağlı öz narahatlıqlarını gizlətmirlər. Halbuki S.Rüstəmxanlı hələ "Ömir" kitabını yazanda, "Bu sən xalqımız" möhtəş-əm publisistik əsərini araya-ərsəyə götürəndə millətin qorunması haqqında düşüncələrini açıq-aşkar bildirmişdi. Kimsəyə sirr deyil ki, S.Rüstəmxanlı dilimizin böyük təəssübkeşi kimi indi qırx milyona qədər azərbaycanlının o tayda "dilsiz" yaşamasını xalqın taleyinə qarşı cınyaytmaq siyasətinə noticəsi hesab edir.

Bir ailənin övladı eger doğma bilini bilmirsə, bu dildə danışmağı özünə

borc bilmirsə, onda artıq həmin xalq ölümün qapısı ağzında dayanmış olur.

Dil özünü qoruma vasitəsidir. Sabir Rüstəmxanlı da məhz bu məsələləri yaxşı bildiyi üçün dilə həssas yanaşmağı vacib sayır. Onun qəti düşüncəsinə görə hər bir ailənin övladı birinci öz dilini mükəmməl bilməlidir. Yeni nəsillər doğma dildə özünüifadə imkanlarına sahib olmalıdır. S.Rüstəmxanlı böyük prinsipliliklə düşüncələrinə davam edərək yazır ki, vətəndaşlıq üçün milli kimlik uğrunda mübarizə əsas şərtlərdəndir. O, türk yanğısı ilə qeyd edir: "Onların övladları öz dillərini bilmirlər. Bu gün ölkədə on minlərlə qeydiyyatsız yaşayan var. Onların böyük əksəriyyəti müəyyən səbəblərdən ölkəsini tərk edirlər, sonra gedib-qayıdanda qalır ortada. Qanunlarımız yol vermir. Hətta vətəndaşlığı olmayan şəxslər kimi də sənəd ala bilmirlər. Adamları öz dövlətindən incik salmaq, gələcəyə olan ümidlərini qırmaq, qəddarlıq, mərhəmətsizlik mühtəş yaratmaq, cəmiyyəti sevgisiz, yalançı, maddiyyatdan başqa bir şey düşünməyən, lovğa, bir-birini bəyən-məyən kütləyə çevirmək... Bunlar kapitalizmin, bazarın, beynəlxalq sərmayənin, Qərbin bu bölgə ilə bağlı gizli siyasətinin gətirdiyi bəlalardır, yoxsa tədricən milli xarakterimizə hopan bəlalardır?". S.Rüstəmxanlı əhalinin sosial vəziyyətini həmişə diqqətdə saxlayan ictimai-siyasi xadimdir. O yaxşı bilir ki, eger insanın yaşamaq üçün az-çox münasib şəraiti yoxdursa da, onun mənəvi mühtində öz dövlətinə güvənci də olmayacaq. Elə buna görə də S.Rüstəmxanlı Milli Məclisdə olduğu bütün zamanlarda xalqın mənəvi durumunun qorunması üçün onun sosial vəziyyətini diqqətdə saxlanılmasını vacib hesab etmişdir.

S.Rüstəmxanlının G.Gəncəliyə ünvanlanmış məktublarının hamısının mərkəzindən bir əsas xətt keçir. Dili qorumaq, vətəni qorumaq, yurda sadiq olmaq, millətin mənafeyi naminə bütün imkanları səfərbər edərək mübarizə aparmaq - Sabirin düşüncəsinə görə bu vacib şordir.

Maraqlıdır ki, S.Rüstəmxanlı öz məktublarından birində (8-ci məktub-

da) bayrağımızda istifadə olunan ideoloji istinadları da xatırladır. Türklüyümüze, çağdaşlığımıza, İslami dəyərlərə sadiqliyimizə xüsusi önəm verir. S.Rüstəmxanlının bu məsələlərə xüsusi önəm verməsi onun vicdani dəyərlərə güvənməsindən çox asılıdır. O öz yazılarında Azərbaycanın böyük dəyərləri kimi yaddaşımızın əsas obrazlarından biri - Mirzə Fətəli Axundzadəni yada salır. Onun düşüncələrini diqqətə çəkir.

M.F.Axundzadəni təsadüfi xatırlatmır. Eləcə də türklüyümüzü Avropa dəyərlərinə, çağdaş mövqeyindən münasibəti, türk ruhunda məşumələn təbiəti kimi məsələlərdə görkəmli ideoloqların düşüncələrinə istinad edir. Əli bəy Hüseynzadəni də məmnunluqla xatırladır: "Çıxış, müqayisə və ya istinad nöqtəsi, böyük alimimiz Yaşar Qarayevin sözləriylə desək, "ictimai-tarixi, ədəbi-mədəni həyatımızda ... ayrıca bir mərhələni təşkil edən, öz dövrünün nəinki universiteti, həm də teatri və akademiyası, milli ensiklopediyası, ədəbiyyat və fəlsəfə institutu" olan Mirzə Fətəli Axundzadənin fikirləridir. Milli ideologiyamızın və dövlətçiliyimizin əsasında dayanan və bayrağımızda əksini tapanmış üç prinsip Əli bəy Hüseynzadə tərəfindən irəli sürülsə də, Türkcülük, Avropa dəyərlərinə və çağdaş sivilizasiyaya qovuşmaq, despotizmdən, feodal münasibətlər mənəməsindən qorub demokratik idarəçilik sistemi qurmaq, nahayət, dində islahat zərurəti Mirzə Fətəli Axundzadəni də dərinədən düşündürmüş, onun fəlsəfi məktublarında geniş təhlil olunmuş və ondan sonra da, bizim günlərə qədər, demək olar ki, bütün fikir adamlarımızın əsas mövzularından biri olmuşdur.

Bu üç siyasi və mənəvi dayaq bölgədə öz azadlığı uğrunda mübarizə aparan başqa türk-müsəlman xalqlarının da yoluna işıq salmışdır. Bu o deməkdir ki, həmin prinsiplərin qorunması və gəlişdirilməsi gələcəyimiz baxımından da son dərəcə əhəmiyyətli bir düzgün yol seçməyimizdə, mübarizəmizin əsas hədəflərini bərləməkdə indi də bizə yardım edə bilər. Edə bilirmi?". Məlumdur ki, XX yüzilə yaxınlaşdıqca Şərq xalqlarının tarixi taleyində əsas rol oynayacaq amillər dəyişdi. Yeni, daha əsaslı amillər ön plana çıxdı. Məlumdur ki, Molla Nəsrəddin jurnalında da Mirzə Cəlil milləti müsəlmandı deyənlərə istehza etmişdi. Amma artıq XX əsrin əvvəllərində türkcülük ideologiyası kimi ön plana çıxdı. Əslinə qalsa, Azərbaycan xalqının tarixi taleyində türkcülüyə sığınmaq, bu düşüncəni çıxış yolu kimi qəbul etmək elə xalqımızın xilas yoluna çevrildi. Əlbəttə, bu yolda Türkiyənin də rolunu, mənəvi təsirini dəna bilmərik. Türkcülük ideologiyasını cəmiyyətimizə gətirənlər, şübhəsiz, Türkiyənin bu işdə hansı təsir gücündə olduğunu da unuturlar.

S.Rüstəmxanlı türkcülükdan danışarkən bu məsələdə hələ də bir çoxları arasında mübahisə yaratmaq cəhdlərini də qeyd edir. S.Rüstəmxanlı türkcülük və azərbaycanlıq mahiyyətini bir-birindən ayırır. Əlbəttə, İslam birliyi tərəfdarlarının da bəzi məhdud düşüncələrini nəzərə almasaq, türkcülük və İslam birliyi Azərbaycanlıq müstəvisində çox böyük mənəvi istinad nöqtəsi olduğunu təsdiq etməliyik: "TÜRKCÜLÜK. Şərqin bir sıra alimləri təxminən yüz illi il öncəyədək bölgənin inkişafı məsələsində əsas mühərrik rolunu "İran millətinin" oynayacağını düşündülər, İranda milli kimliklə etnik kimlik arasında fərq yox idi. Hətta XX yüzilin başlanğıcına qədər bir sıra xadimlərimiz İranchılıq məfkurəsindən qopa bilməmişdilər. Çünki Azərbaycan adında müstəqil bir dövlət yox idi və min illər İranda hakimiyyət sürmüş türklər İrani, haqlı olaraq, öz dövlətləri sayırdılar və əlli beş illik uğursuz Pəhləvi rejimi farsçılıqı önə çıxartsa da milyonlarla İran türkünün vətən duyğusu dəyişilməmişdir. Buna baxmayaraq, məhz Mirzə Fətəli İranın gələcək inkişafında farslarla tükələrin yolunu ayırdığı deyilə yolla olsa da, İran şahzadəsinin dili ilə açıqlamışdır: "Aya, səlatini fürs və milləti fürs məcus deyil idilər? Aya, olar deyildi ki, analarını, bacılarını və qızlarını və əmmələrini, xalalarını nigah edərdilər". Mirzə Fətəli Avropa teatr sənətinin və mədəniyyətinin bölgəmizə məhz türkcə gəlməsini istəmiş və bunu etmişdi. Türk dilinin imla qaydalarını arayanlara mənim pyeslərimə baxın deyir və bundan əlavə türkcə yazma prinsiplərini müəyyənləşdirirdi. XX yüzilin əvvəllərindən başlayaraq İslam dünyasının xilası yolunu və xilaskarını axtaranlar çoxalmış və bunların demək olar ki, hamısı xilaskar qışmında türkləri görmüşlər. Bu dövrün düşüncüləri türkcülüyə ruslaşdırma və farslaşdırmanın qarşısında yeganə xilas yolu hesab edirdilər. Üstündən xeyli vaxt keçməyənə baxmayaraq Azərbaycanda hələ də türkcülük, azərbaycanlıq, İslam birliyi tərəfdarları arasında mübahisələr davam etməkdədir. Xilas yolunu Şərqə Qərbin sintezində arayanlar da vardır... Azərbaycan Respublikasında azərbaycanlıq az qala türkcülüyə inkar saviyyəsinə gətirilmişdir. Yeni öz qunı bəyənəməmək xəstəliyi başlanmışdır". İndi Sabirin bu qeydlərini diqqətə çəkərkən 90-cı illərin əvvəllərində baş verən hadisələri gözəlirimin önünə gətirərim. Azərbaycanı dağıtmaq cəhdləri, mərkəzdən-qaçma meyilləri nə qədər güclənmişdi. Amma ulu öndərimiz Heydər Əliyev azərbaycanlıq ideologiyasını əsas istiqamət kimi götürərək birmənalı şəkildə hər kəsə təlqin etdi ki, biz bu ideologiya ətrafında birləşməklə özü-müzün yararlıq istəyimizi qoruyub saxlaya bilərik.

Müxtəlif yanaşmalar vardı. Bəziləri şərq təsirini əsas götürüb, bir başqası qərb meyilini çıxış hesab edirdi. Amma Heydər Əliyev bir öndər olaraq azərbaycanlıq ideologiyası ilə əsl xilas yolunu göstərdi. Sabir Rüstəmxanlı da böyük vətənsəvor kimi Azərbaycanı birləşdirmək istiqamətində məhz azərbaycanlılığa əsaslanan vətəndaş həmröyünü əsas götdürdü.

(Davamı var)